

Műfordítások analitikus feltárása az Országos Idegennyelvű Könyvtárban

Komáromi Sándor

Az Országos Idegennyelvű Könyvtár (korábbi nevén Állami Gorkij Könyvtár) nyolcvanas évek végi orientációváltása idején leállított szolgáltatásaiból sikerült újjáéleszteni azt a *műfordításbibliográfiai* feltárást, mellyel korábban már hosszabb időn át eredményesen foglalkozott a könyvtár. A feltárás a leginkább „rejtett” közlések forráskörét: a magyar sajtóban megjelent műfordításokat helyezte a középpontba, hogy a maga témakörén belül kitöltsön valamit abból a hézagból, amit a nemzeti repertorizálás a szépirodalom mellőzésével makacsul fennhagy. Próbálkoztunk ugyan gyűjteményes kötetek, antológiák bevonásával is, de nem tudtunk eljutni a folyamatos feldolgozásig. Így jelenleg is az időszaki kiadványokra összpontosítunk, s ezzel tényleg hézagpótló feladatokat vállalunk.

A *szépirodalom*, s ezzel együtt a fordítások analitikus számbavételének igénye úgy húsz-harminc éve – s nem csak a régi Gorkij Könyvtárban – jelentkezett. Amikor az 1956 utáni sajtó- és könyvkiadás valamennyire kinyílt a szélesebb hazai értékekre és a világra, a nagyobb közművelődési könyvtárakban sorra felbukkantak az antológiákat és a folyóiratokat feltáró „novella”-, illetve „drámakatalógusok”. Sőt, ebben az analitikus körben központiszolgáltatás-értékű (retrospektív) kötetbibliográfiák is megjelentek. A könyvtár e próbálkozásokkal párhuzamosan kezdte el kiépíteni a maga irodalmi fordításkatalógusát, indította el a gyűjtés részleges, majd teljesebb körű regisztrációját és közreadását: 1975-től a *Világirodalmi Híradó* c. kiadvány függelékében, majd 1982-87 között az önálló kiadványszerűségű *Műfordításbibliográfia* kereteiben. A „Gorkij”-féle feltárás, bár későbbi időpontban indult el, 1968-ig (az Akadémiai Kiadónál megjelenő *Világirodalmi Lexikon* első kötetének szerkesztési zárásáig) nyúlt vissza, így szorosan kapcsolódhatott a Lexikon eléggé átfogó (a maga részéről is szisztematikus gyűjtésre alapozott), bár csak jelzésszintű forrásutalásaihoz. Célkitűzései mind a forráskört tekintve, mind a mélységet illetően szisztematikus igényt jeleztek: gyűjtése a hazai központi napilapoktól a határon túli sajtó főbb címeiig terjedt (a forráskör akkori szélessége még könnyen feltárható volt), s a műfaji és terjedelmi szempontokat illetően sem szelektált különösebben. A legnagyobb mennyiséget egyébként a versanyag jelentette.

A kezdeti teljességre törekvés a mára robbanásszerűen kibővült források miatt egy könyvtá-

ron belül, természetesen nem vállalható. Az OIK, az átfogó kurrens repertorizálás és a szépirodalom feltárásának feszítő országos gondjain osztozva – és együttműködésre is készen –, azonban továbbra is töretlen keményen áll feladata elé, s korszerűen megújított formában kelti életre folyamatos szolgáltatását. A korszerűséget a korábbi nyelvi-földrajzi beosztású katalógus tárgyiszó-rendszerét továbbfejlesztő számítógépes adatbázis jelenti. A legújabb keletű (1992-vel indított) gyűjtés a magyar perodikkör legjavából (mely alatt mintegy 50 cím értendő, de ebben a napilapok és az általános hetilapok nem szerepelnek) éves szinten kb. 700 érdemi forrásadatot vesz fel. Ez a mennyiség a célzott forrásokon belül előforduló összes, irodalmi jellegű forrásközlés talán 80%-át képviseli, az után- és ismételt újraközlések, valamint a műfajilag indifferens szövegek ki-rekesztésével.

Fordítások esetében ugyan a másodközlések számbavétele sem volna haszontalan, hiszen jelezne egyrészt egy világirodalmi értékszféra hazai megítélését, másrészt az adott lap szokásait, mégis: a tájékozódó olvasót és szakembert az új mű, vagy a réginek az új fordítása érdeklí elsősorban. Hasonló megítélés alá esik a műfajok szerinti szelektálás a nehezen meghatározható, jellegtelen műfajú, rendszerint rövid terjedelmű szövegfordítások sokaságát illetően. Ez az anyagréteg napjainkban mindenekelőtt az aktuális közírás irányába mutat, „irodalmi” minősítést legfeljebb szerzőjétől függően nyerhet. Ehhez pedig a hanyag vagy netán koncepcióból „szövegelvű” szerkesztő, megtakarítva a szerzőre és az írásra vonatkozó eredeti adatközlést, ritkán ad segítséget. Hasonló besorolási bizonytalanság áll fenn természetesen az esszéisztika körében is. A gyűjtési anyag minősítésében az OIK nyelvi-irodalmi referenz-szolgálatja mindenestre optimális támaszt jelent, hiszen a nyelvi munkacsoport közvetlen közelből dolgozik az eredeti nyelvű dokumentum- és információanyaggal. Szakértői tevékenységük a különféle kiegészítő adatok felkutatásában is gyakran jól kamatozik.

Az adatközlés, kötelező vagy kiegészítő szinten felvesz néhány speciális elemet, és csoportosító kombinációkkal él. Kötelező adatként kezeli a műfaji jelzést, és alcímzerű elemként rögzíti a címadatokon belül a forrásban is megtalálható megjelölést, illetve pótlását, kivéve, ha azt az egyéb címadatok félreérthetetlenül magukban foglalják. A műfajminőség természetesen alap-

műfajra, sztereotíp részműfajra vonatkozóan, tárgyiszó besorolást is kap. Ez olykor gyűjtő jellegű, pl. az „elbeszélés” kategóriájában kap helyet valamennyi elbeszélő jellegű rövidpróza-forma, de többszintű is lehet, mint pl. „fantasztikus irodalom” egyidejűleg „elbeszélés” is. Egyes, főként „szubjektív műfajok, mint levél, napló stb. – mint kevésbé keresőspezifikus minőségek – besorolás nélkül, a szerzői tételsor általános szakaszát jelölik ki.

Kiegészítő, nem kötelező adatok a tételekben: az *Eredeti nyelvű* cím, az eredeti forrás, illetve megjelenés, a szöveg szemelvény *teljes műforrása*. Minél rendszeresebb közlésük igénye, bár kurrens feltárási keretek között nem megszo-kott, kellő nyomatékkal adódik az OIK eredeti nyelvű dokumentumgyűjteményének vonzásából. A gyűjtemény egyszersmind segíti is az igény érvényesítését.

A címcsoportosítással él a forrásközlés olyan rövid műfajok, főként a versek esetében, ahol a forrás a szerző több egyedi szövegét közli fordításban. Az analitikus címfelvétel ezekben az esetekben lényegében nem kívánja a további analízist, egyetlen közlési egységet alkot. Az egység tükrözése korlátozza ugyan az egyedi címekre történő közvetlen keresést, ezzel szemben kifejezi a közlés teljes terjedelmét, nyomatékát. (Emellett, bár nem ez a lényeges, helyet takarít meg.) Egy címcsoporton belül több fordító előfordulása esetén természetesen a fordítók szerint tagolódik a felsorolás.

A bázisba kerülő anyag szerző, fordító, (részlegesen) cím-, eredeti cím és lelőhely szerinti áttekintése mellett alapvető fontosságú az eredeti nyelvek földrajzi helyek és viszonylataik szerinti feltártsága. A területi besorolás átfogó, kötelező tárgyiszó szinten szerveződik. A tárgyszavas kifejezéstípus fő eleme alapján véve a nyelvi megnevezés (ami legtöbbször a nemzeti megnevezéssel esik egybe): „albán...”, „bolgár irodalom”, ritkábban a nemzeti behatárolás (nem tisztázott egyedi nyelv esetében): „indiai irodalom”. Párhuzamos nyelvi besorolás illeti meg az olyan két-nyelvű vagy nyelvváltó szerzőket, mint S. Beckett vagy V. Nabokov. A nyelvterület szűkítését biztosítják a földrajzi kiegészítő tárgyszavak (földrajzi nevek) egyes korrelációkban, mint pl.:

- több táj-, és politikai makroegységet átfogó nyelvterület részeire vonatkozóan: az „angol nyelvű irodalom” / USA stb.; „spanyol nyelvű

irodalom"/ Latin-Amerika, „spanyol...” / Kolumbia

- valamely többnyelvű politikai-földrajzi egységbe tartozó nyelvi helyet illetően, pl. „katalán nyelvű irodalom” / Spanyolország stb.; hasonló eset egy-egy nemzeti nyelv határon túli kisebbségi helye is, mint pl.: „svéd nyelvű irodalom” / Finnország.

A *tárgyszórendszer* összességében, így a nyelvterületi (átfogóan kötelező), a földrajzi helyi (differenciáltan kötelező), valamint a műfaji (differenciáltan kötelező) meghatározásokra épül. Összességében a keresés így a szerző, a magyar, illetve az eredeti cím, a műfaji csoport, a fordító, a nyelvterület és/vagy a földrajzi terület szerinti lehetőségeket kínálja.

A körvonalaiiban ismertetett feltárás rendszerét, formáját röviden szemléltetheti az alábbi néhány tétel szemelvény:

Arrabal, Fernando

A kentaurok rohama : dráma / Fernando Arrabal ; ford. Nagy Pál. – Eredeti forrás: Paris : Christian Bourgois, 1986 == Nagyvilág. – 37. 1992. 10/11., p.1313-1356.

Eredeti cím: La charge des centaures
francia irodalom / dráma

Babel, Isaak

Napló, 1920 : részletek / Iszaak Babel ; ford. Hetényi Zsuzsa == Nappali ház. – 4. 1992. 3., p.3-14.

orosz irodalom

Baconsky, Anatol

Apokrif Hamlet ; Fekete zsoltár ; Hullák az úrben ; Monológ méreggel : versek / Anatol Baconsky ; ford. Kovács András Ferenc == Látó. – 3. 1992. 5., p.74-75.

román irodalom / költészet

Miłosz, Czesław

Míg az értelem alszik : esszé / Czesław Miłosz ; ford. Pálfalvy Lajos == „2000”. – 7. 1995. 2., p.13-16.

Természetesen mind a rendszerezés, mind a tételformálás felvet néhány olyan részletproblémát, amelyek azonnali megoldásához hiányoznak a szubjektív és objektív feltételek. Így egyelőre nem sikerült maradéktalanul megoldani többek között az átírási szabvány alkalmazását a latin és cirill írású nyelvek körén kívül (eredeti dokumentumháttér és referens híján), a latin írású körön belül pedig a nagy számú diakritikus jel teljes körű elhelyezését a gépi programban. A felmerült kisebb hiányosságok azonban talán nem rontják le a feltárás globális hasznát.

Az adatbázis aktív szolgáltatásait a munkatársaik többszintű, rugalmas rendszerben tervezik létrehozni, a gyorslistától a témafigyelő hasznosításon át az éves áttekintésig, nyomtatott és más rögzített formában. Első bemutatkozásként az éves nyomtatott forma látszik legkézenfekvőbbnek. A megvalósítás a legközelebbi lezárt év adatkörében esedékes. A korábbi anyag – az adatbázisban (1992-től), illetve a katalógusban – természetesen addig is helyben használható, akárcsak a kurrens feltárás másodközlési és egyéb kiszéleltált rétege, s nem utolsósorban az eredeti forrásadatokat az OIK gyűjtemény szintjén feltáró dokumentáció.

Irodalom

1. KÉGLI Ferenc: A kurrens, országos hírlaprepertórium esélyei. In: Könyvtári Figyelő. 2. (38) 1992. 3. 421-428. p.
2. LISZTES László: A szépirodalom bibliográfiai számbavétele. In: Könyvtári Figyelő. 3. (39) 1993. 3. 418-424. p.
3. KOMÁROMI Sándor: Világirodalmi dokumentációnk rendszere. In: Az Állami Gorkij Könyvtár Évkönyve. Bp. 1986.
4. KOMÁROMI Sándor: A világirodalmi tájékoztatás kérdéseiről. In: Könyvtári Figyelő. 1983. 4. 350-359. p.